

## „VALLANI ÉS VÁLLALNI”, AVAGY VITA AZ ÍRÓK GYÁVASÁGÁRÓL

Aki átböngészi két világháború közötti irodalmi sajtónk bármelyik évfolyamát, szinte kizárt, hogy rá ne lapozzon vagy valamely csoportosulásnak (rendszerint antológia formájában való) jelentkezésére, vagy valamilyen alapvető kérdés körül kibontakozó vitára, eszmecserére. Egyik is, másik is — közvetve vagy közvetlenebbül — rendszerint társadalmi kérdéseket, létkérdéseket, sorskérdéseket feszeget.

Irodalmunk — csak a vak tagadhatja — mindig is politizáló irodalom volt. Boldogabb korok és népek irodalma megengedhette magának, hogy az emberit az itt és most-tól függetlenebbül, partikulárisabb vagy univerzálisabb szinten ragadja meg. Felszabadulásunk előtt az ilyesmi fényűzésnek, már-már dezertálásnak tűnt, mert a történelmileg determinált konkrétabb közösségi tudat kifejezése megfelelő demokratikus intézmények és differenciáltabb, fejlettebb szellemi élet hiányában szinte kizárólagosan az irodalomra maradt, s így ez — sokkal inkább, mint más irodalmak esetében — nélkülözhetetlen társadalmi funkciójává vált. Az igaz író ismérve minálunk — Tamásitól Daday Lorándig és Nagy Istvánig kimutathatóan — mindig is az életmű politizáló jellege volt. Politizáló a szónak nemesebbik értelmében, hogy ugyanis írói alkotásukkal osztályuk, nemzetiségük elkötelezett szószólójává szegődtek.

Aki ezt a feladatot nem vállalta, az politizáló alanyból óhatatlanul a politika (mások politikája) tárgyává és eszközévé vált. És amikor ráébredt e méltatlan szerepére — fellázadt ellene, megpróbált vagy frontális támadással, vagy partizán hadviseléssel — változtatni a helyzeten.

Ezt példázza a romániai magyar irodalom félévszázados történetének egyik tanulságos fejezete, a *Vallani és vállalni*-vita. Erről a vitáról a mai olvasó egy-két publicisztikai hangvételű cikkből tudhat meg nem sokkal többet annál, amit az írói elkötelezettséget hirdető neve elárul. Így ez az írói elkötelezettség a mai olvasóban a „helikoni irodalom” jellemző vonásaként rögződhetett. A baj csak az, hogy a „helikoni irodalom” szabatos, a tudományos igényesség követelményeinek megfelelő meghatározásával nem rendelkezünk. Meggyőződésem, hogy ezért a hiányért — legalább ezért — nem marasztalható el irodalomtudományunk. Mert lehetséges egy ilyen definíciója a „helikoni irodalompolitikának” mint lényegénél fogva egyértelmű koncepciónak és gyakorlatnak. Lehetséges a „helikoni írók” vagy „helikonista írók” megjelölést egyezményesen alkalmazni írók tágabb vagy szűkebb csoportjára (az *Erdélyi Helikon* törzsgárdájára, illetve a marosvécsi találkozó meghívottjaira). Ám melyek lennének ez írók műveiben kimutatható *lényeges* közös jegyek, amelyek ezeket egybefűzik, és egyben megkülönböztetik más, nem „helikonista” írók műveitől? Mert ha „helikoni irodalom”-má egységesítőnk az *Erdélyi Helikonban* és a Szépművés Céhnel megjelent irodalmat vagy akár csak a vécsi törzsgárda műveit, akkor egymástól nagyon elütő írókat és írásokat tisztára felületi jellegű közös jegyek alapján sorolnánk közös skatulyába.

Az 1929. október és 1930. január között zajló *Vallani és vállalni*-vita mutatta meg először, hogy a Helikon esetében nem lehet szó egységes táborról, hogy a valóban egységes — s mint egyre inkább kiderült, konzervatív — koncepciót képviselő helikoni irodalompolitikával szembefordult egy, a sáncokon belül jelentkező plebejusi ellenzék, amely a vitában az egész Helikonon kívüli, baloldali irodalmi közvéleményt maga mellé állította.

Elnevezését a vita, némiképpen megtévesztő módon, Berde Mária cikkének a címétől kapta. Amit tehát ez az elnevezés vagy cikkcím sugall, az elsősorban a Berde Mária képviselte álláspontot jellemzi. Az *Erdélyi Helikont* pedig inkább az, hogy berkeiben ez a cikk vitát váltott ki, tehát a benne kifejtettek ellenállásra találtak, amikor is az érdekes az lesz, hogy milyen gondolatok és álláspontok ütköztek meg abban a vitában, és milyen megfontolások húzódtak meg e gondolatok és álláspontok mögött.

Irodalomtörténetünk e valóban szép és főként tanulságos fejezetét csak az előzmények és következmények összefüggésében, az egész kor szövegösszefüggésében lehet megnyugtató módon tisztázni, értelmezni és értékelni. Ehhez — egyebek közt — a rejtettebb források (esetleg még rejtőzködő levelek, még megiratlan emlékezések) feltárása és felhasználása is szükséges. Mindennek hiányában itt csak magának a megjelent vitaanyagnak szelektív, kommentáló bemutatására vállalkozhatunk. Ez a „csak“ azonban — ezt hangsúlyozni kell —: a vita maga, tehát a probléma veleje. Ami hiányzik, az árnyalhatja a képet, értékes adalékokat kínálhat a motívációkhoz, de magán a korabeli sajtóban napvilágot látott vitán, témánk tulajdonképpen tényanyagán nem változtat.

R. Berde Mária *Vallani és vállalni* című vitaindító cikke az *Erdélyi Helikon* 1929. 8. (októberi) számában olvasható. A cikk szerzője az elszaporodó történelmi regény jogosultságát kérdőjelezte meg, mert annak „aranka-természete [...] elnyomja a ma regényének megszületését“, holott — s ezt hosszabban fejtegeti — a ma írója a mát kellene hogy megmutassa, annak minden fogyatékoságával. Csak-hogy — teszi hozzá — az az írói magatartás, amit ez igényel, kockázattal jár. „Kiállani a művünk mellé, a bőrünkre menő igazságaink mellé — *vallani és vállalni* —, ahhoz emeltebb homlok, több mindennel való leszámolás, több mindenre való elkészülés is kell író és kiadó részéről egyaránt“ — zárja cikkét Berde Mária.

A szerkesztőség Berde Mária írását azzal a megjegyzéssel publikálta, hogy a felvetett kérdésekről (van-e jogosultsága a történelmi regénynek, mi a mai erdélyi író hivatása) ankétot rendez, és várja az írók hozzászólását. Az érintett problémák azonban égetőbbeknek bizonyultak, semhogy elfértek volna a folyóirat akadémikus jellegű ankétjának gátjai között; kitörték a Helikon keretei közül, és szerte örvénylettek a napilapok és irodalmi mellékletek hasábjain.

Kacsó Sándor volt a kezdeményező, a Helikon mindig is lázongó székelly csoportjának a tagja, aki *Gyávák voltak az erdélyi magyar írók* címen a *Brassói Lapok*-ban közzétett, vívódó, szenvedélyes hangú vallomásaiban szólott arról, hogy az erdélyi írók alkotásaikban gyávák voltak szembenézni a valóság nagy társadalmi kérdéseivel, megfutamodtak igazi nagy feladataik elől. A kisebbségi valóság keserű sorskérdéseit nem merték felmutatni, s e helyett a múltba, lélektani és esztétikai játékokba menekültek. Kacsó, cikke konkrétságával, darázsfszékbe nyúlt. Ki lamentálva, ki visszatámadva tiltakozott. Tabéry Géza a kolozsvári *Ellenzék*-ben, valamint a *Naqyvárad* című lapban ingerült hangon felelőtlenséggel vádolta Kacsót, és arra

hivatkozott, hogy ő személyesen például közéleti kiállításáért a hatóságok zaklatását, a meghurcolást is vállalta. Kádár Imre szerint — cikke a *Brassói Lapok*ban jelent meg — Kacsó a publicisztika feladatát kéri számon az irodalomtól, holott a valóság irodalmi, művészi ábrázolásához távlat kell. Ezzel szemben az írók tanúságát szolgáltatták bátorságuknak publicisztikai tevékenységükben.

A vitacikkekre Kacsó tért vissza azzal, hogy ő nem vádolt, ő vallomást tett, és továbbra is vállalja vallomását. Leszűkítik a kérdést azok, akik a bátorságot az államhatalommal szembeni kiállásra korlátozzák. „Az államhatalom — írja — csak bebörtönözhet. Fajtád azonban a lelkedbe mar, ha neki nem tetsző igazságokat mondasz.”

Közben a *Korunk* novemberi számában Gaál Gábor is foglalkozott a vitával (*Gyávkák-e az erdélyi írók?*), s az elmondottakat elvi, általánosabb szinten vizsgálva, a kérdést egyebek között azzal egészítette ki, hogy korántsem erdélyi kérdésről és erdélyi bűnről van csupán szó, mert az adott korban Európa-szerte megtalálható az az írotípus, amely szakrális és professzorális művészetelméletekre hivatkozva tér ki a nyílt színvallás elől.

A vita azonban még csak ezután szélesült ki, főként a *Brassói Lapok* hasábjain. A számos hozzászólásból, amelyeknek többsége Kacsó Sándor igazát támasztotta alá, sőt fejlesztette tovább, itt csak kettőből tallózunk. Franyó Zoltán üdvözlí, hogy végre egy helikoni író szenvedélyes vétője hangzott el. A továbbiakban pedig azt fejtegeti, hogy nem a tematikával van baj, hanem a szellemiséggel. A szellemiség hiányzik, ezért hiányzik a jelen valóság témája, de ezért csak a történelmi regény is. Majd így folytatja: az író meghamisítja hősei jellemrajzát, elleplezi azokat az összefüggéseket, amelyeknek a művészi megjelenítése kényes igazságokra vetne világot, romantikus stílusművészetel megszépíti azt a szociális konklúziót, amely a regény anyagában adva van — hogy műve megfeleljen az Erdélyi Szépírók Céh igényeinek. „Valami poshadt, miazmás atmoszféra ülepedett az erdélyi irodalomra, s még fokozódott, amióta az Erdélyi Helikon nevű eszmeárforgalmi R.T. diktálja a gondolatok és víziók árfolyamát az erdélyi piacon” — írja Franyó Zoltán a *Brassói Lapok*ban megjelent hozzászólásában.

Károly Sándor cikkében úgy véli, hogy abból a fajtából, amit Kacsó Sándor hiányol, sok kézirat porosodik a fiókokban, s ezt közvetlen összefüggésbe hozza „bérces hazánk egyetlen kiadó”-jával. Aztán pontokba szedett keserű filippikában fejti ki, bővebben, hogy szerinte miért van ez így:

„1. Mert az egyetlen létező erdélyi könyvkiadó nem ad ki olyan munkát, amelybe véletlenül »belecsúszott« a világnézet.

2. Mert az egyetlen létező erdélyi könyvkiadón kívül nincs Erdélyben más, aki könyvet merne kiadni.

3. Az egyetlen létezőnél ez az elv uralkodik: történelem jöhet, lélektan is megfelel, szerelem szintén jó, szórakoztató langyos hasonlóképpen, bűvös rimelésű vers különösen szükséges, l'art pour l'art is elkél, általában minden alkalmas, ami nem érinti a márt, illetve a forradalmi szellemet.

4. Mert az új gondolat, a világnézet, a bátor hang, a kritika rossz ajánlólevél.

5. Az ilyeneket a lektorok és regénysors-döntő bölcsek elintézik: hiányzik belőle a líra... hiányzik a mélység... hiányzik a pszichoanalízis... hiányzik a művészi elgondolás... minden hiányzik belőle, csak egy van benne, egy ordít minden lapjáról: világnézet.

6. Ez pedig nem kell. A jámbor és nyájas olvasó olvassa csak 400 oldalon, hogy a festő, orvos, szobrász vagy költő szereti a nőt, de lelkük nem forrhat össze, mert útjukban áll a szexualitás. Ezzel a szexualitással kell nevelni Erdélyt. Azután a lélekelemzés a nagy probléma akkor, amikor a bordákba

hasít a letiprottak jajkiáltása. Ez, meg a lexikoni ásatag történelem a fontos korunkban, amikor szociális problémák rázzák meg a világot és amikor a technikai forradalom csodálatos lehetőségeket tár a huszadik század embere elé.

7. A forradalmi szellem, a világnézet szunnyadjon csak továbbra is az asztalfiókban, mert esetleg világító fátkyaként loboghatna és fényénél meglátnák, hogy az egyetlen erdélyi kiadó mennyre elmaradt a korától.“

A *Brassói Lapok* szerkesztősége, a lap 1929. november 17-i vasárnapi számában, „az olvasó hozzászólása“-val zárja a vitát. A vitazáró Kacsó és a mellette kiállók álláspontját képviseli.

Közben pedig — amikor a sajtóvita a legparázsabb — megjelenik az *Erdélyi Helikon* 9. (novemberi) száma, a *Vallani és vállalni*-ankét első hozzászólásával. Kacsó Sándor után, aki a vitát a napisajtó szélesebb nyilvánossága elé vitte; itt a helikonista írók székely csoportjának másik vezéregyénisége, Tamási Áron szól hozzá. S ha a lázongó vita eddig a Helikon falain kívül zajlott, most az úri irodalom fellegvárából csattan fel az elégedetlenség parasztzendülést idéző hangja.

A Berde Mária felvetette kérdéseket Tamási a Franyó Zoltán *Brassói Lapok*-beli vitacikkéhez hasonlóan (amellyel körülbelül egy időben is jelent meg) kiszélesíti. De amíg Franyó a hangsúlyt az irodalom elméleti kérdéseire helyezte, addig Tamási cikkében az irodalompolitika közvetlenebbül ható problémái dominálnak. A történeti regény — Tamási szerint is — csak tünete a bajnak. Divat, kibúvás az írói feladatok elől. Az „országos baj“ az, hogy „az erdélyi magyar irodalom nem a mi valóságos, fájdalmas sorsunknak a képe, hanem egy levegőtlen, fonnyadt, nem eleven, hanem életmímelő irodalom“. A továbbiakban pedig ennek az irodalompolitikai összefüggéseire tér ki: „Ügy csináljuk az irodalmunkat is, mint a politikánkat: régi magyarosan, arisztokratikusan, a valóság megvetésével.“

„Olyan az egész, mintha hamisítás történnék itt. Az is történik [...]. Meg kell mondanom, hogy tíz esztendő alatt az irodalom kormánykerékénél még nem láttam egy olyan embert, akire rá tudtam volna mutatni kitörő örömmel: íme, ez az, akire vártunk. [...] Talán Benedek Elek lett volna az egyetlen. [...] Neki azonban nem jutott Erdélyben irányító szerep. Úgy látszott sokszor, hogy éppen azért nem, mert alkalmas erre.“

A továbbiakban biztatóbb állomásnak tekinti a helikoni csoportosulást, de ostorozza álmisságáért, holott sodró, elsöprő, türelmetlen, eleven szellemmé kellene kiforrnia. S ehelyett folynak tovább a régi „apró kalandozások a divat, a siker, a megalkuvások felé, amelynek egyik megnyilvánulása a történelmi regény“. S cikkét fenyegető kérdéssel zárja: „Hát nem fog itt történni semmi?“

Ezzel azonban a Helikon ankétja keretében be is fejeződött az ellenzéki bíráló hang. A folyóirat az ankétra — egy szám (a decemberi) kihagyásával — csak az 1930-as évfolyam 1. számában tért vissza, hogy kurtán-furcsán be is rekessze, mégpedig úgy, hogy koronatanúként — nem először hasonló helyzetben — Heinrich Zillichet, a *Klingsor* című szász folyóirat szerkesztőjét vonultatta fel.

A hivatalos helikoni irodalompolitika szász szövetségésének és megbízható tartalékának intervenciója tanulságos voltánál fogva részletesebb ismertetést érdemel. Zillich megleckézeti az erdélyi magyar írókat, amiért — a tényt Zillich nem tagadhatja — többségük kétségbe vonta a történelmi regény jogosságát és azt kívánta, hogy az irodalom álljon ki népének politikai frontján. (A vitakozók többsége nem a történeti regény jogosságát tagadta, hanem egészségtelen tünetnek tekintette az írók tömeges múltba menekülését.) Tamásit külön is megrója Zillich, és azt állítja róla, hogy nézeteiben a provincializmus veszélye rejlik. A továbbiak során különös tekintélyérvhöz folyamodik, mondván, hogy sok minden, ami a vitában elhangzott,

„Erdélybe kissé későn elkerült jelszava a Nyugatnak, ahol azonban már nem akad ember, aki hangoztatni menné, mert joggal félhetne attól, hogy megállapítják róla az anakronizmust“. S ő csak tudja ezt, hiszen születésénél fogva tartozik ahhoz a nyugati kultúrkörhöz, amely felé a kioktatottak csak sóvárogva tekinthetnek.

A továbbiak során Zillich igyekezetében ellentmondásba keveredik. Azt mondja, hogy ha az írókat felszólítanák arra, hogy írjanak mai regényt, abból nem születne nagy mű, mert a jó irodalomnak nem az ilyen külső ösztönzések, hanem a belső írói kényszer a záloga. Mintha a vita során tucatnyi dokumentált hozzászólás nem azt bizonyította volna be, hogy a történeti regény inflációjáért és a jelen problémáival foglalkozó írások elapadásáért az alkotó munkára kívülről ható irodalompolitikai ösztönzések, illetve vétók a felelősek, s mintha maga Zillich nem szölte volna el magát valamivel előbb így: „Bizonyos, hogy éppen az Erdélyi Helikon írói körének pályázatai és szervezetének sajátossága kedveztek a történeti regény kifejlődésének.“

Vagy említsük meg még azt a demagóg szembeállítását, amely abban a tanácsban fejeződik ki, hogy a magyar írók kevesebbet foglalkozzanak programokkal, felhívásokkal és jelszavakkal, és többet a kvalitással, a dilettantizmus, a provincia-lizmus és a műveletlenség kíméletlen kritikájával.

Nem valószínű, hogy a megbízható százsz transzilván szövetséges eléggé kétbalkezes kioktatása elérte volna a célját a helikonista írók többségénél. Ahhoz túl sértő is volt. Kétségtelenül rosszul állt a Helikon szerkesztősége az ankét mérlegének a kiegyenlítése dolgában.

És nem sokat változtatott ezen a lapszám másik ankét-anyaga — Osvát Kálmán szellemes mellébeszélése sem, melyben a szerző azon töpreng, hogy milyen ellentmondás az, ha az író a nyomor, az embertelenség ábrázolása során már nem is a nyomor, az embertelenség foglalkoztatja, hanem műhelyproblémák, ül, ír, korrigál — és nem rohan életet menteni. Akkor már — így Osvát tanácsa — inkább írjon történelmi regényt.

De nem csupán e cikkek miatt neveztük az *Erdélyi Helikon* ankétjának a befejezését kurta-furcsának. Van a lapszámban egy árulkodó nyoma annak, hogy a szerkesztőség korábbi terveit megváltoztatva szinte közvetlenül a lapszám lezárásakor hirtelen, kapkodva vetett véget a kínos ügynek. Előbb azonban arról, hogy hogyan és mivel vet véget a szerkesztőség az ankétnak. Ugyanabban a januári számban, amelynek ankét-rovatában Zillich és Osvát írásait olvashatjuk, az *Észrevételek* címet viselő rovatban az utolsó lapokon egy láthatóan sebtiben összerótt cikk olvasható. Címe: *Enyveshát*. Ez a cikk mintegy összegezésként áttekinti a sajtóban lezajlott vita „egészét“, s minthogy más lehetősége nem maradt — ócsárol. „Rosszhiszemű félművelt zsurnalizmusnak“ minősíti a sajtó hangadó cikkeit, azt a benyomást igyekszik kelteni, hogy a tehetéstelen zugírók lázadása volt az a színvonalat jelentő Helikon ellen. Aztán fittyet hányva a cikk elején megfogalmazott apodiktikus elutasításnak, néhány soros, most már taktikázó közhely-véleményt mond egy-egy vitatkozó mondanivalójáról, hogy Berde Mária cikke „több szempontból nagyon hasznosnak bizonyult“, Kacsó Sándor vádja „nem volt érdemtelen“, Kádár az elvi vita magaslatán próbálta álláspontját megmagyarázni, Tabéry felháborodva tiltakozott, Franyó és Aradi „mellébeszélt“. Zillich viszont „nyomós érvekkel“ állította fel „okos elméletét“: nem az anyaga bírálendő az erdélyi írásművészetnek, hanem a kvalitása. Végül a cikkíró, mintegy a maga véleményeként, újrafogalmazza Zillich irodalmi prognózisát. Eszerint a vita nyomán az aktuális témák konjunktúrája következik, és ez nem fog használni a minőségnek. Azokra az olcsó enyveshátú vásári fényképekre utal, amelyeken idővel teljesen elhalványult az

arcél — és azon aggodalmát fejezi ki, hogy így koptatja majd el az idő ezeket az aktualitás jegyében fogant műveket. (Egy szerkesztőségben adódnak hálátlan penzumok is. E cikk megírása kétségtelenül ilyen feladat volt. Ez meg a nagy sietség lehet a magyarázata a cikkben hemzsegő stílárís és logikai pongyolaságoknak is.)

Közvetlenül az *Enyveshát* című cikk után a lapszám utolsó (96.) oldalán Az Erdélyi Helikon hírei-rovatban bukkanunk rá a sietségről árulkodó említett nyomra, ahol a szerkesztőség a következő szám tartalmát harangozza be. Itt ugyanis „Kádár Imre hozzászólását a Vallani és vállalni vitájához“ a februári számba ígérik. Azonban sem Kádár cikkének, sem az ankét bármilyen említésének nyoma sincs többé sem a februári, sem a további Helikon-számokban. Nyilvánvaló, hogy a vita sebbel-lobbal való berekesztésekor a korábban megfogalmazott közleményből elfelejtették kidobni ezt az időközben végképp visszavont bejelentést.

A vita rövidre fogott, adatszerű története: ennyi. A felhozott adalékokból kiderül, hogy a vita nem a helikonista írók vitája volt, és nem az *Erdélyi Helikon*-ban zajlott le. Az *Erdélyi Helikon* ankétot (nem vitát) nyitott Berde Mária *Vallani és vállalni* című cikke kapcsán. De még meg sem jelenhetett az ankét első hozzászólása, amikor Kacsó Sándor cikke nyomán (*Brassói Lapok*, 1929. október 16.) kibontakozott az igazi vita az írók gyávaóságáról. Ennek a rendkívül élénk vitának Brassótól Nagyváradig és Kolozsvártól Temesvárig a magyar napisajtó volt a színhelye, résztvevői pedig helikonista és Helikonon kívüli írók, az egész romániai magyar irodalom. A sajtóvita lényegében egy hónap alatt lezajlott (a *Brassói Lapok* vitázáró cikke november 17-én jelent meg). Ennek a vitának szerves része volt — teljes összhangban a vitában részt vevők túlnyomó többségével — az a két írás (Berde, Tamási), amely ezalatt a Helikonban jelent meg.

Az *Erdélyi Helikon* januári számának ismertetett közleményei, közel két hónappal a tulajdonképpeni vita lezárása után, elutasították a vita során a túlnyomó többség képviselte álláspontot, s ezzel egy sorban a Helikon korábbi cikkírói (Berde és Tamási) álláspontját is anélkül, hogy saját álláspontjukat valamennyire is komoly érvekkel támasztották volna alá. Ezek a közlemények a vita során elmarasztalt helikoni irodalompolitika önigazoló dokumentumai.

A vita teljesebb értékelése, történelmi helyének kijelölése — amint már említettük — megkívánná, hogy beléhelyezzük a kor teljesebb összefüggésrendszerébe, ami nem lehet e tájékoztató igényű dolgozat feladata. Jelzésszerűen és hipotetikus jelleggel legfeljebb ennyit jegyezhetünk itt meg: az előzmények között — úgy tűnik — érlelő tényezőként fontos szerepet töltött be az a másik vita, amely 1928 végétől 1929 derekáig az erdélyi gondolat körül zajlott.

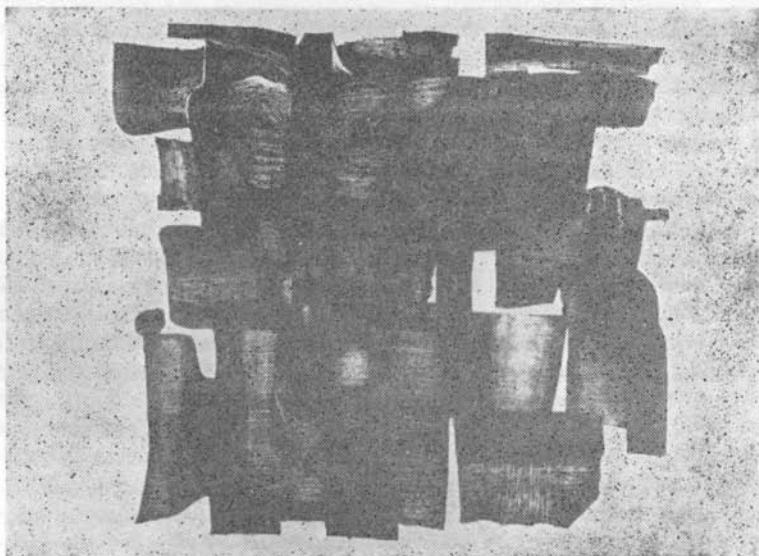
A vitának talán legjelentősebb eredménye az a felismerés volt, hogy nem használ a romániai magyar irodalom ügyének az Erdélyi Szépművés Céh kiadói monopóliuma. Ettől kezdve a Helikon belső és külső ellenzéke — külön utakon vagy együttes erővel — ismételten új, életképes könyvkiadó létrehozásával kísérletezett. Ez erőfeszítések rövid életű, mégis jelentős eredményeiként említsük meg az Erdélyi Magyar Írói Rend (EMÍR) íróközösséget (1933-ban Berde Mária, Olosz Lajos, Tabéry Géza és mások alapították), valamint az Erdélyi Enciklopédiát (a *Korunk* és az *Erdélyi Helikon* fiatal generációjának néprfronti szellemű kezdeményezését 1939-ből). És bár e kiadói kezdeményezéseknek, valamint a szerzői kiadásoknak az évek folyamán mintegy két tucatnyi rangosabb könyvet köszönhetünk, lényegében a

helyzetben ez nem változtatott, az egyetlen versenyképes, mert tőkeerős kiadói vállalkozás a két világháború között az Erdélyi Szépművészeti Céh maradt. És ez a monopólium nem vált hasznára.

## IRODALOM

Cikkünkben való felhasználásuk sorrendjében adjuk a vita legfontosabb dokumentumainak könyvészeti adatait:

- R. Berde Mária: Vallani és vállalni. Erdélyi Helikon, 1929. 8. (október) 623—625.  
Kacsó Sándor: Gyávák voltak az erdélyi magyar írók. Brassói Lapok, 1929. október 16. (vezércikk).  
Tabéry Géza: A gyáva erdélyi magyar irodalom. Nagyvárad, 1929. október 20. (Ugyanaz a cikk némi tompítással megjelent a kolozsvári Ellenzék 1929. október 20-i számában Mi volt az erdélyi írók gyávasága? címen.)  
Kádár Imre: Hát gyávák voltunk-e? Brassói Lapok, 1929. október 23.  
Kacsó Sándor: En vallottam, ti tagadtatok! Tartson lelkiismeretvizsgálatot Tabéry Géza! Brassói Lapok, 1929. október 27.  
Gaál Gábor: Gyávák-e az erdélyi írók? Korunk, 1929. 11. 829—832. (Válogatott írások I. 317—321.)  
Franyó Zoltán: Az erdélyi írók gyávasága. Brassói Lapok, 1929. november 3.  
Károly Sándor: Nézzük hát: ki a gyáva? Brassói Lapok, 1929. november 10.  
Kádár Béla: A végszó jogán. Az olvasó hozzászólása a gyávaság problémájához. Brassói Lapok, 1929. november 17.  
Tamási Áron: Így van. Vallani és vállalni-ankét. Erdélyi Helikon, 1929. 9. (november) 695—698.  
Dr. H. [Heinrich] Zillich: Gyávák-e az erdélyi költők? Vallani és vállalni-ankét. Erdélyi Helikon, 1930. 1. (január) 52—54.  
Osvát Kálmán: Szabad-e... s mindjárt az első alkalommal... Vallani és vállalni-ankét. Erdélyi Helikon, 1930. 1. (január) 54—56.  
Molter Károly: Enyveshát. Eszrevételek-rovat. Erdélyi Helikon, 1930. 1. (január) 94—96.  
Az Erdélyi Helikon hírei. Erdélyi Helikon, 1930. 1. (január) 96.  
Kuncz Aladár: Az erdélyi gondolat Erdély magyar irodalmában. Nyugat, 1928. október és Az Erdélyi Szépművészeti Céh Kalendáriuma az 1929-ik esztendőre. Cluj-Kolozsvár, 34—43.  
Gaál Gábor: Az „erdélyi gondolat” tartalma és terjedelme. Korunk, 1928. 12. 907—910. (Válogatott írások I. 273—277).  
Szentimrei Jenő: Ama bizonyos erdélyi gondolat. Erdélyi Helikon, 1929. 1. 61—63.  
Kádár Imre: Az erdélyi gondolat és ellenfelei. Erdélyi Helikon, 1929. 3. 161—165.  
Aradi Viktor: Az „erdélyi gondolat” és az „erdélyi lélek”. Korunk, 1929. 5. 344—355.  
Heinrich Zillich: Über die siebenbürgische Diskussion. Klingsor, 1929. 6. 235—237. (Egyidejűleg az Erdélyi Helikon 1929. 6. számában Az erdélyi eszmecsere címmel.)



Kazinczy Gábor:  
Kompozíció